

Piotr Olechowski

Biuro Upamiętniania Walk i Męczeństwa IPN

Warszawa

ORCID 0000-0003-4108-2682

Losy grupy andersowców po powrocie do ZSRR w świetle raportu KGB USRR z maja 1947 roku

Słowa kluczowe

andersowcy, ZSRR, USRR, armia Andersa, Polacy w ZSRR, służby specjalne

Streszczenie

Tekst przedstawia treść nieznanego dokumentu z dawnego archiwum KGB w Kijowie (obecnie Wydzielone Państwowe Archiwum Służby Bezpieczeństwa Ukrainy). Odnosi się on do grupy żołnierzy armii gen. Władysława Andersa, dawnych obywateli II Rzeczypospolitej, którzy po przejściu szlaku bojowego, zdecydowali się powrócić w rodzinne strony, wchodzące już wówczas w skład ZSRR. Co zrozumiałe, zostali wówczas poddani inwigilacji i rozpracowaniu przez tamtejsze służby specjalne. Jako element niepewny, oskarżono ich o działalność szpiegowską na rzecz angielskiego wywiadu. Tekst może być pomocny w badaniach nad losami byłych obywateli polskich w ZSRR oraz metod działania radzieckich służb specjalnych.

Losy żołnierzy generała Władysława Andersa, którzy zdecydowali się powrócić w rodzinne strony już po zakończeniu II wojny światowej w dużej mierze wciąż pozostają nieznane. Trzeba zauważyć, że pewna część z tego grona rekrutowała się spośród ludności ukraińskiej, białoruskiej i żydowskiej. Jako obywatele polscy sprzed 1939 roku mieli oni pełne prawo, aby wstępować w szeregi tworzonej w ZSRR armii polskiej. W ówczesnych warunkach politycznych najczęściej oznaczało to po prostu ratunek przed śmiercią na zesłaniu. Stąd też wiele osób, wcześniej niekoniecznie pozytywnie nastawionych do II Rzeczypospolitej, wykorzystywało istniejącą możliwość ucieczki z radzieckich łagrów. Po przejściu całego szlaku bojowego i zakończeniu działań wojennych nie wszyscy andersowcy pozostali na zachodzie Europy. Pewna ich część zdecydowała się na powrót do dawnego miejsca zamieszkania. Po zmianach politycznych dawne wschodnie województwa II RP należały już do Związku Radzieckiego. Wielokrotnie zatem powracający zdemobilizowani żołnierze musieli się zmierzyć z zupełnie nową, w dużej mierze obcą dla nich rzeczywistością. W oczach radzieckich organów bezpieczeństwa stanowili natomiast element niepewny, podejrzany o aktywną działalność na rzecz zachodnich wywiadów (przede wszystkim angielskiego), dlatego też podlegali specjalnej obserwacji i inwigilacji ze strony służb specjalnych. Wytwarzane przy tej okazji raporty przeznaczone były wyłącznie do wiadomości przedstawicieli najwyższych struktur bezpieczeństwa państwowego ZSRR. Obecnie tego typu dokumenty przechowywane są w zasobach Wydzielonego Państwowego Archiwum Służby Bezpieczeństwa Ukrainy w Kijowie (ukr. Галузевий Державний Архів Служби безпеки України у м. Києві). Współcześni historycy przez długi okres nie mieli możliwości uzyskania dostępu do tego typu materiałów. Dopiero w wyniku zapoczątkowanej na Ukrainie przed kilku laty polityki odtajniania dokumentów opatrzonych dotąd gryfem „tajne” (ros. Секретное) badacze otrzymali niespotykaną dotąd możliwość wglądu i, co ważne, wykonywania bezpłatnych kopii materiałów wytworzonych przez szeroko pojęte „organa represji”.

Prezentowany poniżej dokument jest raportem ministra bezpieczeństwa państwowego Ukraińskiej SRR S.R. Sawczenki skierowanym do przełożonego na obszar całego Związku Radzieckiego W.S. Abakumowa w maju 1947 roku. Jego treść poświęcona została grupie dziesięciu zdemobilizowanych żołnierzy z armii gen. Władysława Andersa, którzy powrócili do swoich domów po zakończeniu wojny. Dodatkowo, w charakterze podejrzanych wymieniono także dwie inne osoby, utrzymujące z nimi bliskie kontakty. Raport został odtajniony w 2013 roku w wyniku zasygnalizowanej wyżej polityki otwartego dostępu do dokumentów wytworzonych przez radzieckie służby specjalne.

W poniższym tekście zachowano oryginalną pisownię ówczesnych struktur terytorialnych (obwód stanisławski, a nie stanisławowski – od 1962 r. iwano-frankowski), jak również podkreślenia, duże litery, wyróżnienia, odstępy w tekście itp. Ma to na celu umożliwienie czytelnikowi zapoznania się z prezentowanym dokumentem w formie najbliższej oryginałowi. W kilku miejscach zauważyłem jednak błędy pisarza (tzw. literówki), podając w nawiasie kwadratowym poprawny lub prawdopodobny właściwy zapis.

Z oczywistych względów tekst dokumentu został przeze mnie przetłumaczony na język polski, gdyż znajomość języka rosyjskiego, zwłaszcza w środowisku młodszych badaczy, jest obecnie rzadkością. Umożliwiając w ten sposób zapoznanie się i szerszą analizę polskim historykom, pozostaję z nadzieją, że publikowany dokument spotka się z żywym zainteresowaniem środowiska.

Komitet Bezpieczeństwa Państwowego przy Radzie Ministrów USRR

Sekretariat

Materiały dotyczące wywiadów angielskiego i francuskiego

Początek 2 stycznia 1947 r.

Koniec 14 marca 1953 roku

F.16/1/1/76 [stara sygnatura]
F.16,op.1,sp.875,k.1-12 [nowa sygnatura]
Współczesny archiwalny opis dokumentu:

Informacyjne zawiadomienie ministra bezpieczeństwa państwowego USRR Sawczenki S.R. skierowane do ministra bezpieczeństwa państwowego ZSRR Abakumowa W.S. o działaniach w środowisku repatriantów, którzy służyli w armii polskiego generała W. Andersa

Na № 2/0/10108
N19131 n
[brak nazwy dokumentu]

Abakumowi W.S.

~~TAJNE!~~

[Odtajniono 24/2-3348 30.08.2013]
7 maja 47

Zgodnie z waszymi poleceniami, organy Ministerstwa Bezpieczeństwa Państwowego Ukraińskiej SRR prowadzą prace agenturalno-operacyjne sprawdzając i rozpracowując repatriantów, służących w korpusie Andersa i przekazanych na teren ZSRR przez władze angielskie.

Ustalono, że część z repatriantów z korpusu Andersa, o których nas poinformował 2 Główny Zarząd MGB ZSRR¹ i UMGB² obwodu grodzieńskiego, nie przybyła do miejsca przeznaczenia.

Jednocześnie z tą drogą agentury, ujawnieni zostali „andersowcy”, o których nie byliśmy informowani przez 2 Zarząd Główny MGB ZSRR, jak o udających się z grodzieńskiego obozu przesiedleńczego na Ukrainę.

Według spisów przysłanych nam przez UMGB obwodu grodzieńskiego, z obozu nr 312 na terenie Ukrainy odnaleziono 35 osób, służących w korpusie Andersa i przekazanych władzom angielskim, z których ustaliliśmy tylko 5 osób. Oprócz tego,

¹ MGB ZSRR – Ministerstwo Bezpieczeństwa Państwowego ZSRR.

² UMGB – Zarząd Ministerstwa Bezpieczeństwa Państwowego.

ustaliliśmy 22 osoby przybywające z armii Andersa, których nie ma w Waszych opiniach i spisach grodzieńskiego obozu nr 312 oraz 6 osób, mających związek z oficerami armii Andersa.

W toku działań agenturalnych ustalono, że znaczna część osób, służących w korpusie Andersa i przybyłych w ramach repatriacji jest podejrzana o przynależność do agentury angielskiego wywiadu i w związku z tym zostali oni objęci aktywnym działaniem rozpracowującym.

Wśród osób ujawnionych i objętych działaniem rozpracowującym, interesujące z operacyjnego punktu widzenia są następujące:

Przez Zarząd Ministerstwa Bezpieczeństwa Państwowego obwodu stanisławskiego w zakresie podejrzeń o przynależność do angielskiego wywiadu rozpracowywany jest:

Prociuk Anton Michajłowicz, urodzony w 1917 r., mieszkaniec Stanisława, Ukrainiec, obywatel ZSRR, bezpartyjny, z niepełnym wykształceniem średnim, pracuje jako majster w zakładzie skórzanym.

Na podstawie pozyskiwanych przez agentów danych ustalono, że Prociuk po odbyciu wyroku sądowego w obozie Uchta-Peczora był wezwany do formowanej na terenie ZSRR polskiej armii i w sierpniu tegoż roku w składzie armii Andersa wyjechał do Iranu.

W oficjalnych rozmowach Prociuk oświadcza, że w 1943 r. ze względu na stan zdrowia był zdemobilizowany z polskiej armii i wysłany na leczenie do angielskiego szpitala w mieście Tel-Alwiw (Palestyna). Po wyleczeniu Prociuk pracował w restauracji w mieście Tel-Awiw, gdzie niby został członkiem „Związku Słowiańskiego” i w styczniu 1947 r. przy pomocy UNRRA przez Włochy wrócił do miasta Stanisława.

W toku działań agenturalno-rozpracowujących ustalono, że w rzeczywistości w armii Andersa przebywał on do 1946 r. i brał udział w wojnie przeciwko Niemcom i Włochom po stronie wojsk angielsko-amerykańskich, a później, razem z oddziałami wojskowymi, w których służył, wyjechał do Anglii.

Agent „Anglik” oświadczył, że w rozmowie z nim Prociuk powiedział o sobie co następuje: będąc na terenie Anglii, podobno

otrzymał od kierownika wywiadu armii Andersa – generała KOPAŃSKIEGO zadanie w zakresie pracy wywiadowczej na korzyść Anglii i był wysłany do ZSRR jako repatriant.

Podczas werbunku przez wywiad armii Andersa, Prociuk przybrał pseudonim „33-1-B”. Przekazanie go władzy radzieckiej zostało oparte na legendzie w następujący sposób:

Prociuk został umieszczony w polskim obozie w Anglii, podobno ze względu na prowadzoną proradziecką agitację w kwestii powrotu do ojczyzny wśród żołnierzy armii Andersa.

Z obozu Prociuk zwrócił się z pismem do radzieckiej ambasady w Londynie, w którym napisał, że jest obywatelem ZSRR, a Polacy przeszkadzają mu w powrocie do ojczyzny i trzymają go w obozie. Radziecka ambasada skierowała odpowiednie pismo do władzy angielskiej i w ten sposób został on zwolniony z obozu i wysłany do ZSRR /Dane są ponownie sprawdzane/.

Oprócz tego, Prociuk powiedział agentowi „Anglikowi”, że na terenie ZSRR z zadaniem prowadzenia pracy wywiadowczej przybyło jeszcze 16 osób, spośród których wskazał SLEMAR-CZUKA – mieszkańca miasta Stanisława /jest sprawdzany/.

W tej sprawie pracują agenci „Anglik” i „Kijowski”.

Przez Zarząd Ministerstwa Bezpieczeństwa Państwowego obwodu wołyńskiego w zakresie podejrzeń o przynależność do angielskiego wywiadu rozpracowywany jest:

Własiuk Filip Iwanowicz, urodzony w 1913 r. we wsi Stawki, w rejonie owadnowskim, w obwodzie wołyńskim, Ukrainiec, bezpartyjny, wykształcenie – 2 klasy, który był sprawdzany w styczniu 1947 r. O sobie powiedział, że w maju 1940 r. za kradzież był osądzony i wysłany do obozu w mieście Kowża, skąd we wrześniu 1941 r. po amnestii był zwolniony i wysłany do miasta Tock w obwodzie kujbyszewskim, gdzie wstąpił do formującej się polskiej armii.

W polskiej armii Własiuk służył jako szeregowy od 1941 do maja 1946 roku, w tym czasie przebywał w Iranie, Iraku, Palestynie i Egipcie. Zdemobilizowany z armii Andersa Własiuk przybył do Kairu, gdzie zwrócił się do radzieckiej misji o pozwolenie na wysłanie do ZSRR.

Przez przedstawicieli radzieckiej misji Własiuk podobno był czasowo wysłany do angielskiego zapasowego pułku. Znajdując się w tym pułku został poddany przesłuchaniu przez oficera angielskiej armii.

Po przeprowadzeniu antyradzieckiej nagonki, oficer angielskiej armii zaproponował Własiukowi po powrocie do ZSRR, prowadzenie w swoim otoczeniu antyradzieckiej agitacji, chwając przy tym kulturę i życie Anglików. Otrzymując od Własiuka zgodę, oficer odebrał podpis potwierdzający zgodę na prowadzenie proangielskiej agitacji.

Po przybyciu z Kairu, przez Włochy i Austrię, Własiuk najął się do pracy do jednego z wojskowych oddziałów Armii Radzieckiej jako szewc i w styczniu 1947 r. jako repatriant wrócił do obwodu wołyńskiego.

Rozpracowywanie prowadzone jest w kierunku sprawdzenia przez agenturę materiałów o przynależności Własiuka do agentury angielskiego wywiadu.

Przez Zarząd Ministerstwa Bezpieczeństwa Państwowego obwodu równieńskiego w zakresie podejrzeń o przynależność do angielskiego wywiadu rozpracowywany jest:

Pastusiak Zenowij Stepanowicz, urodzony w 1915 r., mieszkaniec wsi Berezno, w rejonie bereznowskim, obwodu równieńskiego, Polak, bezpartyjny.

Na podstawie agenturalnych i oficjalnych informacji ustalono, że na początku 1942 roku Pastusiak w mieście Tock był zmobilizowany do polskiej armii Sikorskiego, skąd armia przeniosła się do miasta Lugowoj, a później wyjechała do Iranu. Na początku 1943 roku zostali przerwuceni do miasta Aleksandria, gdzie w składzie 8-mej angielskiej armii, pod dowództwem Andersa walczyli przeciwko Niemcom.

Po kapitulacji faszystowskich Niemiec, znajdując się we Włoszech Pastusiak podobno dogadując się z innymi żołnierzami z armii Andersa, uciekł z armii do miasta Rzym, gdzie zjawił się w radzieckim konsulacie i w ramach repatriacji powrócił do ZSRR.

Jednakże, na jednym ze spotkań z naszym agentem „Radio” Pastusiak oświadczył, że jest oficerem polskiej armii Andersa,

na początku 1946 r. w grupie 12 osób Ukraińców, wcześniej mieszkających na terenie zachodnich obwodów Ukrainy, służących w armii Andersa, był przerzucony angielskim samolotem na teren ZSRR ze specjalnym zadaniem.

Po przybyciu do rejonu bereznowskiego w obwodzie rówieńskim, Pastusiak nawiązał kontakt z OUN i bandami UPA.

Rozpracowywanie prowadzone jest w kierunku ujawnienia Pastusiaka jako agenta angielskiego wywiadu.

Przez Zarząd Ministerstwa Bezpieczeństwa Państwowego obwodu wołyńskiego w zakresie podejrzeń o przynależność do angielskiego wywiadu rozpracowywany jest:

Maksymczuk Igor Igorowicz, urodzony w 1914 r. we wsi Bereza, w rejonie sienkiewiczowskim, obwodu wołyńskiego, Ukrainiec, bezpartyjny, dobrze włada językiem angielskim i polskim.

Na podstawie danych agenturalnych ustalono, że Maksymczuk będąc mobilizowanym do polskiej armii w 1939 r. oddał się do niewoli niemieckiej i był wysłany do obozu na terenie Niemiec.

W czerwcu 1942 r. Maksymczuk zdecydował się na ucieczkę z obozu i na granicy został zatrzymany przez szwedzkich pograniczników, a po przesłuchaniu został wysłany do miasta Sztokholm do polskiego konsulatu, gdzie otrzymał wizę na przebywanie w Szwecji.

W styczniu 1943 r. w grupie innych 8 osób Maksymczuk był wezwany do polskiego konsulatu, skąd samolotem został wysłany do miasta Aberdin (Szkocja), gdzie wstąpił do polskiej armii.

Po kilku dniach Maksymczuk został dostarczony do miasta Londyn, pod budynek angielskiego wywiadu pod nazwą „Patrietku” /ulicy i domu nie ustalono/, gdzie został poddany przesłuchaniu przez angielskich oficerów na temat znanych mu znajdujących się w Niemczech obiektów obronnych.

W marcu 1944 r. Maksymczuk zdezerterował z polskiej armii i przybył do miasta Londyn, mając zamiar wyjechać do ZSRR. W Londynie został zatrzymany przez Anglików i przekazany do dyspozycji polskiej żandarmerii wojskowej. Za dezercję Maksymczuk został osądzony przez polski sąd wojskowy

na 1 rok i 10 miesięcy więzienia i podobno na rozkaz MIKOŁAJ-CZYKA został zwolniony.

W październiku 1944 r. Maksymczuk otrzymał od Anglików dokumenty na bezproblemowe zamieszkanie i pracę na terenie Anglii.

Po wyrobieniu dokumentów w Londynie Maksymczuk i grupa innych obywateli radzieckich Ukraińców i Białorusinów w marcu 1946 r. przez grodzieński obóz przybyli do Związku Radzieckiego w ramach repatriacji.

Rozpracowywanie prowadzone jest w kierunku ustalenia jego możliwego związku jako agenta angielskiego wywiadu.

Przez Zarząd Ministerstwa Bezpieczeństwa Państwowego obwodu wołyńskiego w zakresie podejrzeń o przynależność do angielskiego wywiadu rozpracowywany jest:

Augustynowicz Edward Edwardowicz, urodzony w 1920 r. w Moskwie, Polak, ze średnim wykształceniem, członek WLKSM³, zatrudniony jako sekretarz OSMU⁴, mieszka w mieście Łuck.

Od agenta „Niepiśmienna” UMGB otrzymało dane o tym, że Augustynowicz mieszkając na terenach okupowanych przez Niemców w mieście Łuck, pracował jako szofer przy niemieckiej armii, podczas wycofywania się razem z nią uciekł i dostał się do niewoli angielskiej.

Augustynowicz powiedział agentowi „Niepiśmienna” o sobie, że będąc na terenie Anglii służył w armii Andersa, gdzie ukończył angielską szkołę wywiadu i z zadaniem działalności na rzecz angielskiego wywiadu przybył na teren ZSRR jako szpieg, mając przy sobie fikcyjne dokumenty zdemobilizowanego z Armii Radzieckiej. Ma zamiar wyjechać do Polski.

W kwestii rozpracowania Augustynowicza działają agenci „Niepiśmienna” i „Karpona”.

³ WLKSM – Wszechzwiązkowy Leninowski Komunistyczny Związek Młodzieży „Komsomol”.

⁴ OSM – Obwodowy Związek Młodzieżowy.

Przez Zarząd Ministerstwa Bezpieczeństwa Państwowego obwodu tarnopolskiego w zakresie podejrzeń o przynależność do angielskiego wywiadu rozpracowywany jest:

Kruszinski Bartosz Andrejewicz, urodzony w 1883 r. w Jerozolimie, Ukraińiec, do 1940 r. mieszkał w mieście Zbaraż w obwodzie tarnopolskim.

Od zaprowadzenia w zachodnich obwodach USRR władzy radzieckiej Kruszinski w 1940 r. przy próbie przekroczenia granicy między ZSRR i Niemcami był zatrzymany, osądzony i wysłany do obozu w mieście Uchta Komi ASRR.

W sierpniu 1941 r. po amnestii polskich obywateli Kruszinski szybko nazwał siebie polskim obywatelem, w związku z czym, został zwolniony z obozu i wyjechał do miasta Azara [Astana] /Kazachstan/, gdzie dobrowolnie wstąpił do formujących się w tym czasie wojsk polskich.

Znajdując się w Teheranie, dokąd Kruszinski dotarł w składzie polskiej armii, po otrzymaniu pozwolenia podobno od polskich władz, wyjechał do Jerozolimy. Mieszkając w Jerozolimie, jako były polski obywatel, co miesiąc otrzymywał od rządu angielskiego pomoc pieniężną.

Władając językami polskim, włoskim, francuskim, arabskim i niemieckim Kruszinski zatrudnił się jako przewodnik wycieczek, oprowadzał polskich, francuskich i innych żołnierzy po wartych zobaczenia miejscach Jerozolimy.

We wrześniu 1946 r. Kruszinski przez Włochy, Austrię, Czechosłowację, Niemcy i Polskę przybył jako repatriant do obwodu tarnopolskiego.

Rozpracowanie Kruszunskta prowadzą agent „Sirota” /i osw. „Sawczenko”/

Przez Zarząd Ministerstwa Bezpieczeństwa Państwowego obwodu wołyńskiego został ustalony i poddany rozpracowywaniu, znajdujący się w spisach UMGB obwodu grodzieńskiego jako „andersowiec” przybyły na terytorium ZSRR:

Kisiel Mieczysław Stapanowicz, urodzony w 1912 r. w mieście Łuck, Polak, bezpartyjny, wykształcenie 7 klas, szofer-mechanik.

Mieszkając w mieście Łucku, w 1940 r. Kisiel za chuligaństwo był osądzony i skierowany do obozu w mieście Bezymjanka w obwodzie kujbyszewskim, gdzie przebywał do września 1941 r.

Po zwolnieniu z obozu Kisiel jako Polak został skierowany do formującej się terenie ZSRR polskiej armii, w składzie której udał się do Iranu. W składzie korpusu Andersa od 1944 do 1946 r. znajdował się na terenie Włoch w mieście Turynie, po czym ten korpus był przerzucony do Szkocji do miasta Makmerin.

W listopadzie 1946 r. Kisiel demobilizował się z polskiej armii i przez władze angielskie został skierowany do obozu repatriacyjnego nr 98, gdzie przybywał do 28 stycznia 1947 r., przez ten czas dwa razy był przesłuchiwany przez angielskich oficerów na temat przyczyn jego wyjazdu do ZSRR i braku chęci do pozostania w Anglii.

W lutym 1947 r. Kisiel w grupie 43 osób chcących wyjechać do ZSRR, z obozu został skierowany do miasta Londyn, do radzieckiej misji repatriacyjnej, gdzie wypełnił dokumenty na wyjazd do ZSRR i przez grodzieński obóz przybył do miasta Łuck.

Decyzję powrotu do ZSRR, a nie do Polski Kisiel wyjaśnił tym, że w mieście Łuck pozostała jego żona i dwoje dzieci, jednak takie osoby, ani wcześniej, ani obecnie mieszkające w mieście Łucku nie zostały ustalone.

Po przybyciu do miasta Łucka Kisiel na rynku organizował grę w karty i „amerykańskie lato”, zbierając wokół siebie osoby spośród elementu kryminalnego. Ma także skłonności do wyjazdów do innych miast zachodnich obwodów USRR.

Rozpracowanie Kisielą prowadzi agent „Wesoły”.

Przez Zarząd Ministerstwa Bezpieczeństwa Państwowego obwodu wołyńskiego w zakresie podejrzeń o przynależność do angielskiego wywiadu rozpracowywany jest:

Żurko Piotr Platonowicz, urodzony w 1903 r. we wsi Skrig, w rejonie sienkiewiczowskim, obwodu wołyńskiego, Ukrainiec, bezpartyjny.

Według danych agenturalnych Żurko do 1937 r. mieszkając w miejscu urodzenia był agentem polskiej policji. W 1937 r. wyjechał do Argentyny, gdzie zamieszkał u swojego brata.

W 1941 r. Żurko dobrowolnie wstąpił do polskiej armii, formującej się na terenie Anglii, gdzie służył do 1946 r.

W końcu stycznia 1946 r. do dywizjonu lotniczego, gdzie służył Żurko przybyła komisja w składzie 6 angielskich oficerów, kierowana przez pułkownika angielskiej armii.

W czasie prowadzenia inspekcji przez tych oficerów, Żurko poznał się z pułkownikiem angielskiej armii, któremu powiedział, że jest Ukraińcem, urodzonym w zachodnich obwodach USRR i pragnie wyjechać do ojczyzny.

Po spotkaniu tenże pułkownik zabrał Żurko i jeszcze 10 osób z dywizjonu lotniczego, umieszczając ich w jednym z obozów w Londynie, gdzie przebywali około dwóch tygodni.

Przy wsparciu wskazanego pułkownika Żurko został wysłany do radzieckiego konsulatu w Londynie, gdzie wypełnił dokumenty na wyjazd do ZSRR i w charakterze repatrianta przez grodzieński obóz przybył do rejonu sienkiewiczowskiego.

Rozpracowywanie prowadzone jest w kierunku ustalenia przynależności Żurko do angielskiego wywiadu.

Przez Zarząd Ministerstwa Bezpieczeństwa Państwowego obwodu wołyńskiego w zakresie podejrzeń o przynależność do angielskiego wywiadu rozpracowywani są:

Andrus Semen Danilowicz, urodzony w 1903 r. we wsi Aleksandria w rejonie Kamień-Kaszyrski, obwodu wołyńskiego, Ukrainiec, bezpartyjny, wykształcony.

Chour Bogusław Bogusławowicz, urodzony w 1907 r. we wsi Kupiczew, w rejonie turijskim w obwodzie wołyńskim, Czech, obywatel ZSRR, bezpartyjny, wykształcony.

W 1929 r. Andrus i Chour z obwodu wołyńskiego wyjechali do Argentyny, gdzie mieszkali do 1942 r. Później dobrowolnie wstąpili do polskiej armii, tworzonej na terenie Anglii. Przy wstępowaniu do polskiej armii zostali poddani przesłuchaniu przez pracowników „Intellidzens-Serwis”, a później włączeni do armii.

W marcu 1946 r. przez dwa tygodnie Andrus i Chour znajdowali się w obozie w mieście Londyn, gdzie poprzez radziecki konsulat uzyskali dokumenty na wyjazd do ZSRR i w ramach repatriacji przybyli na teren obwodu wołyńskiego.

Rozpracowywanie prowadzone jest w kierunku oskarżenia Andrusa i Chorua jako możliwych agentów angielskiego wywiadu.

Oprócz tego, przez organy MGB USRR⁵ ustalone zostały inne osoby-repatrianci, które utrzymują bliskie stosunki z kierownictwem, a także służące w korpusie Andersa.

Tak, UMGB obwodu charkowskiego ustaliło i wzięło do agencuralnego rozpracowania:

Pladkowski [Platkowski] Leonard Aleksandrowicz, urodzony w 1900 r. we wsi Ditjatki, w rejonie czarnobyłskim, w obwodzie kijowskim, Polak, z wyższym wykształceniem, dawny członek WKP(b)⁶ i

Syrowa Kaleria [Waleria] Grigoriewna, urodzona w 1924 r. w rejonie balaklejewskim w obwodzie charkowskim, Rosjanka, wykształcenie 7 klas, dawna członkini WLKSM.

Agentura ustaliła, że Pladkowski pozostając na okupowanym przez Niemców terenie rejonie otradnienskim w kraju krasnodarskim, pracował jako sekretarz rejonowego zarządu i razem z Niemcami uciekł do Niemiec, gdzie mieszkał w mieście Szteer do zajęcia go przez wojska amerykańskie.

Znajdując się w strefie okupacyjnej wojsk amerykańskich Pladkowski pracował jako sekretarz komitetu repatriacyjnego, stworzonego przez Amerykanów. Jako sekretarz był związany z członkami polskiego komitetu repatriacyjnego, funkcjonującego przy tymże obozie w mieście Szteer.

Wskazany komitet był związany z przedstawicielami armii Andersa i prowadził wśród więźniów antyradziecką agitację, aby nie wracać do ojczyzny i namawiał do wyjazdu do Kanady. Pladkowski podlegał także rozpracowaniu przez członków tego komitetu za brak powrotu na teren ZSRR.

Obecnie Pladkowski w swoich kręgach chwali życie i porządku w Anglii i Ameryce.

⁵ MGB USRR – Ministerstwo Bezpieczeństwa Państwowego USRR.

⁶ WKP(b) – Wszechzwiązkowa Partia Komunistyczna (bolszewików).

Syrowa mieszkając na okupowanym przez Niemców terenie miasta Balakleja pracowała w niemieckiej służbie sanitarnej, a w 1943 r. dobrowolnie wyjechała do Niemiec.

Po wyzwoleniu przez wojska angielskie Syrowa poznała żołnierza armii Andersa Ludwika Władka [Władka], mieszkańca miasta Łodzi i następnie szybko razem z nim wyjechała do Anglii.

Swój pobyt w Anglii Syrowa ukrywa.

Pracę w zakresie ujawnienia i agenturalnego rozpracowania repatriantów, służących w korpusie Andersa i przekazanych na teren ZSRR przez władze angielskie kontynuujemy.

O rezultatach będziemy informować.

Minister Bezpieczeństwa Państwowego USRR generał-lejtnant Sawczenko.

Piotr Olechowski

Piotr Olechowski

Office for Commemorating the Struggle and Martyrdom of the Polish Institute of National Remembrance (IPN)

Warsaw

ORCID 0000-0003-4108-2682

Fortunes of the Anders' troops after returning to the USSR in the light of the KGB USSR report of May 1947

Keywords

Anders' troops, USSR, Anders' army, Poles in the USSR, special services

Abstract

The text presents the content of a previously unknown document from the former KGB archive in Kiev (now the Divisional State Archive of the Ukrainian Security Service). It refers to a group of soldiers from the army of

General Władysław Anders, former citizens of the Second Republic of Poland, who, at the end of the battle path decided to return to their homeland, which were already part of the USSR. Understandably, they were then subjected to surveillance and scrutiny by the local special services. Considered to be distrustful and potential suspects, they were accused of spying for the British intelligence. The text may be helpful in researching the fortunes of former Polish citizens in the USSR and the methods of the Soviet secret services.

Piotr Olechowski

Institut für nationale Erinnerung - Büro zum Gedenken an den Kampf und das Martyrium [Biuro Upamiętniania Walk i Męczeństwa IPN]

Warschau

ORCID 0000-0003-4108-2682

Das Schicksal einer Gruppe von Soldaten der Andersarmee nach der Rückkehr in die UdSSR im Lichte der Berichte von KGB USRR vom May 1947

Schlüsselwörter

Soldaten der Andersarmee, UdSSR, USRR, Andersarmee, Polen in der UdSSR, Geheimdienste

Kurzfassung

Den Text bildet der Inhalt eines unbekanntes Dokuments aus dem ehemaligen KGB Archiv in Kiew (zurzeit Ausgesondertes Staatliches Archiv des Sicherheitsdienstes der Ukraine). Er bezieht sich auf eine Gruppe der Soldaten aus der Armee von General Władysław Anders, der ehemaligen Staatsbürgern der 2. Republik, die sich, nachdem sie den Kampfpfad durchgegangen waren, entschlossen hatten, in ihre Heimortorte zurückzukehren, die bereits zu dieser Zeit der UdSSR angehörten. Was selbstverständlich, wurden sie unter Beobachtung gestellt und durch die damaligen Geheimdienste ausspioniert. Als unsicheres Element wurden sie der Spionagetätigkeit zugunsten der englischen Geheimdienste beschuldigt. Der Text kann bei den Untersuchungen der Schicksale der ehemaligen polnischen Staatsbürger in der UdSSR und der Handlungsmethoden der Geheimdienste behilflich sein.

Петр Олеховский

Бюро по увековечиванию борьбы и мученичества Института национальной памяти

Варшава

ORCID 0000-0003-4108-2682

Судьба группы солдат армии Андерса по возвращении в СССР в свете отчета КГБ УССР, составленного в мае 1947 года

Ключевые слова

солдаты Андерса, СССР, УССР, армия Андерса, поляки в СССР, спецслужбы

Резюме

В статье описывается содержание неизвестного документа из бывшего архива КГБ в Киеве (в настоящем – Отраслевой государственный архив Службы безопасности Украины). Отчет касается группы солдат армии генерала Владислава Андерса, в прошлом – граждан довоенной Польши, которые прошли свой боевой путь и решили вернуться в родные края, вошедшие в состав СССР. Естественно, они стали объектом пристального внимания спецслужб, установивших за ними слежку. Поскольку бывшие солдаты армии Андерса считались неблагонадежными, их обвинили в шпионаже в пользу английской разведки. Данная статья может служить пособием по изучению судеб бывших польских граждан в СССР, а также методов работы советских спецслужб.